

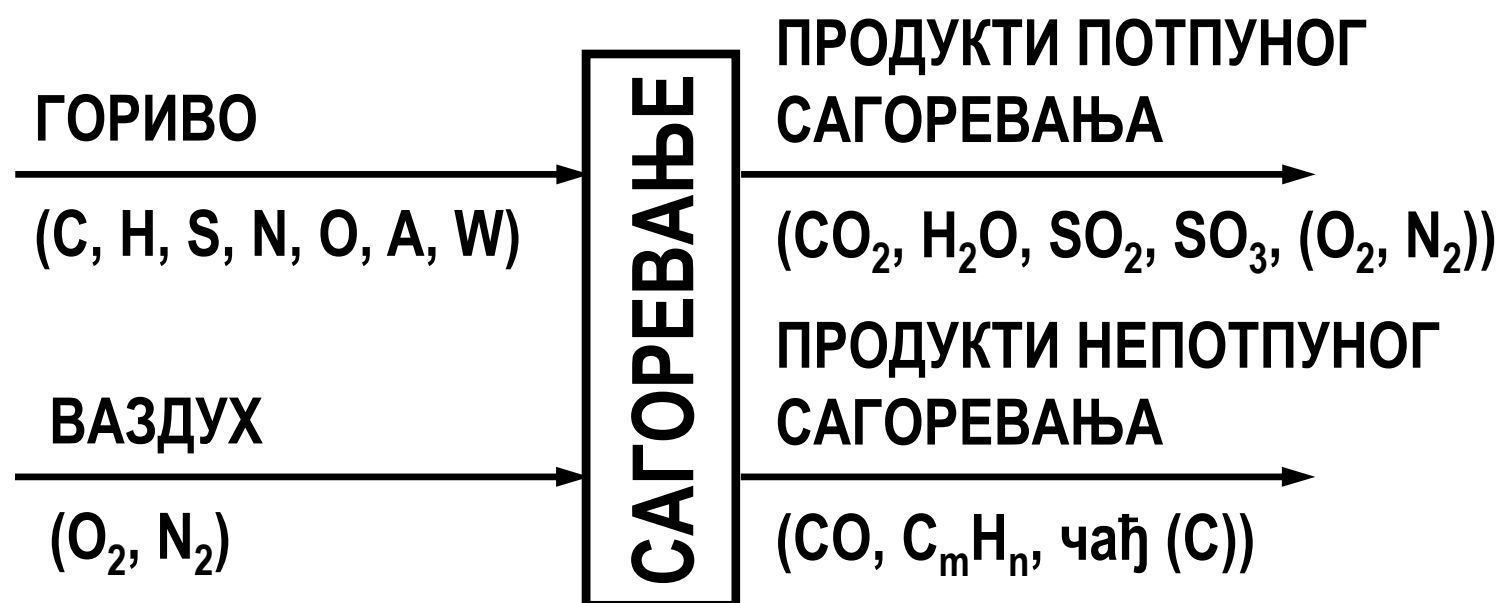
Токсичне компоненте

Класификација продуката сагоревања

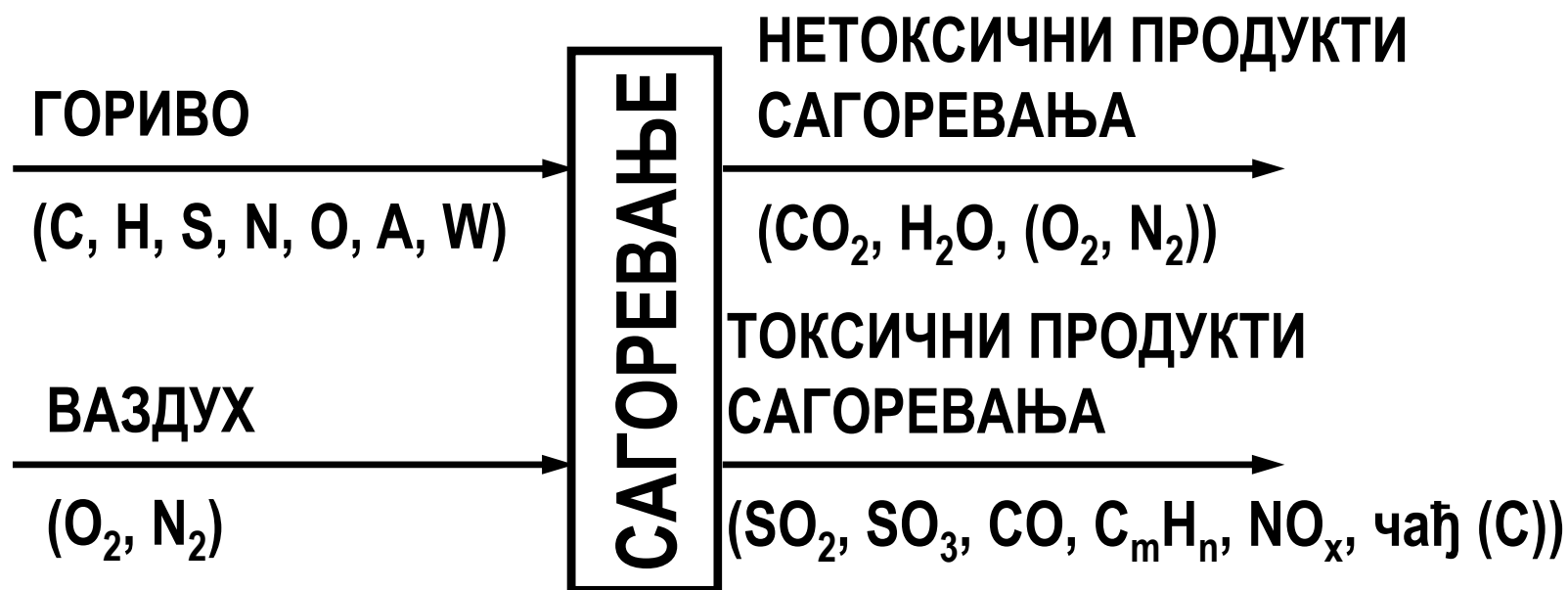

- према критеријуму потпуног/непотпуног сагоревања
- према критеријуму токсичности
- према агрегатном стању (гасовити, течни, чврсти)
- према времену настајања (примарни и секундарни)
- према извору загађења (стационарни и нестационарни)
- према врсти горива (чврста, течна и гасовита)

Продукти сагоревања – класификација по критеријуму потпуности сагоревања

Продукти сагоревања – класификација по критеријуму ТОКСИЧНОСТИ

Најважније загађујуће материје

- угљен моноксид
- несагорели угљоводоници или делимично сагорели угљоводоници
- сумпорни оксиди
  - SO_2
  - SO_3

Најважније загађујуће материје

- азотни оксиди (NO_x)
  - NO
  - NO_2
- чврсте честице
  - чађ
  - шљака
  - летећи пепео
  - тешки метали
- гасови стаклене баште – посебно CO_2 и N_2O

Угљен моноксид и несагорели угљоводоници

- недовољна количина ваздуха
  - недовољно висока температура сагоревања
  - недовољно време
  - лоше мешање горива и ваздуха
-
- CO – токсичан, спречава везивање кисеоника са хемоглобином
  - C_mH_n – токсични, а неки су и канцерогени

Азотни оксиди

- настају од азота у ваздуху
- настају од азота у гориву
- најважнији су NO и NO_2 – NO_x
- NO_3 , N_2O_3 , N_2O_4 , N_2O_5 – у малим концентрацијама, утицај занемарљив
- азот субоксид (N_2O) – потпуно другачији утицај и посебно се проучава
  - утичу на појаву киселих киша и фото хемијског смога, образовање озона и оштећење озонског омотача

Азотни оксиди

- три начина настанка
  - термички
  - промтни
  - гориви
- термички NO: 5-25% - угаљ, 50-60% - друге врсте горива
- промтни (брзи) NO – мање од 5%
- гориви NO: 70-80%

Термички NO

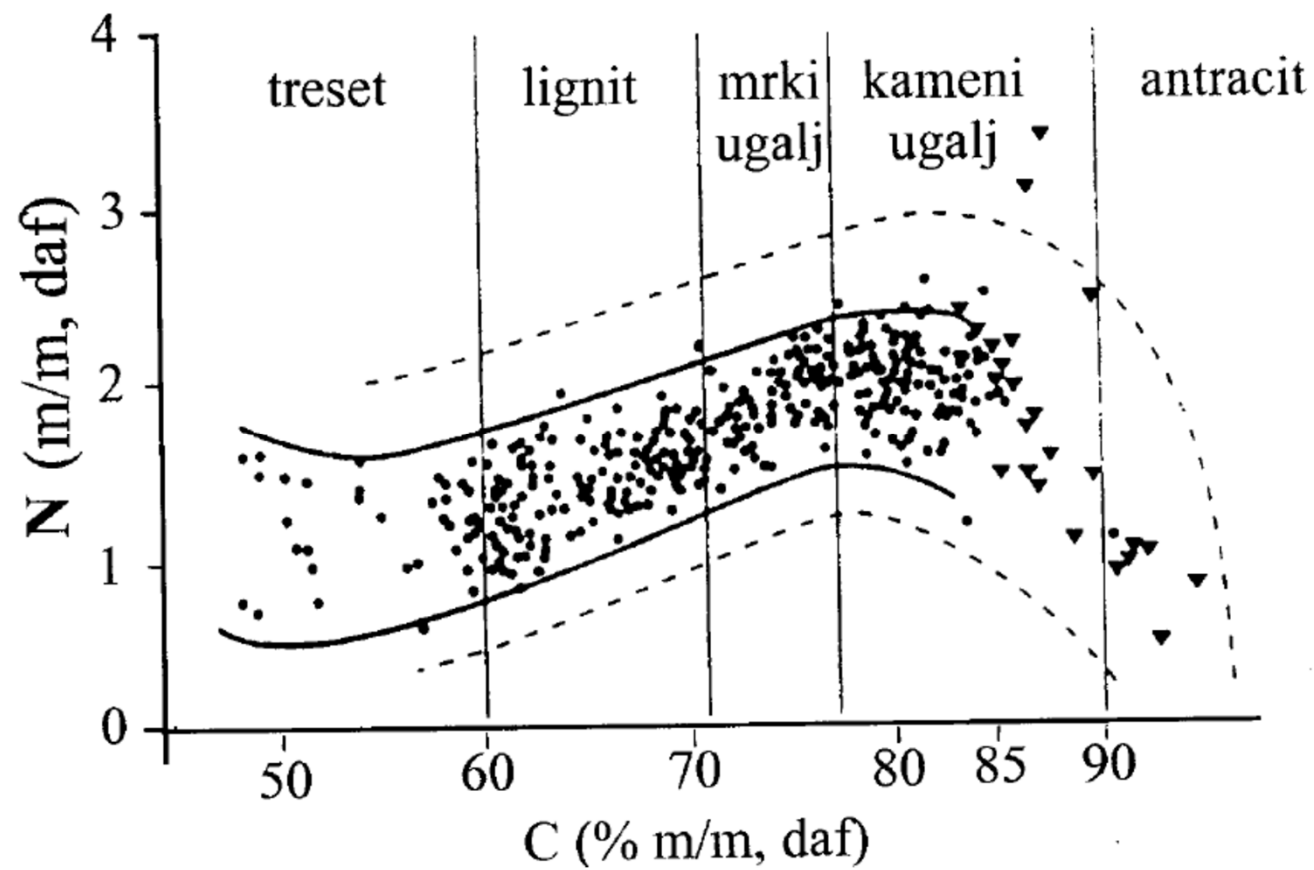
- Настаје реакцијом азота и кисоника из ваздуха при високим температурама које владају у зони пламена.
- Зависи од:
  - температуре,
  - концентрације кисеоника и
  - времена боравка на високим температурама
- Механизам је описао Zeldovich 1948. године

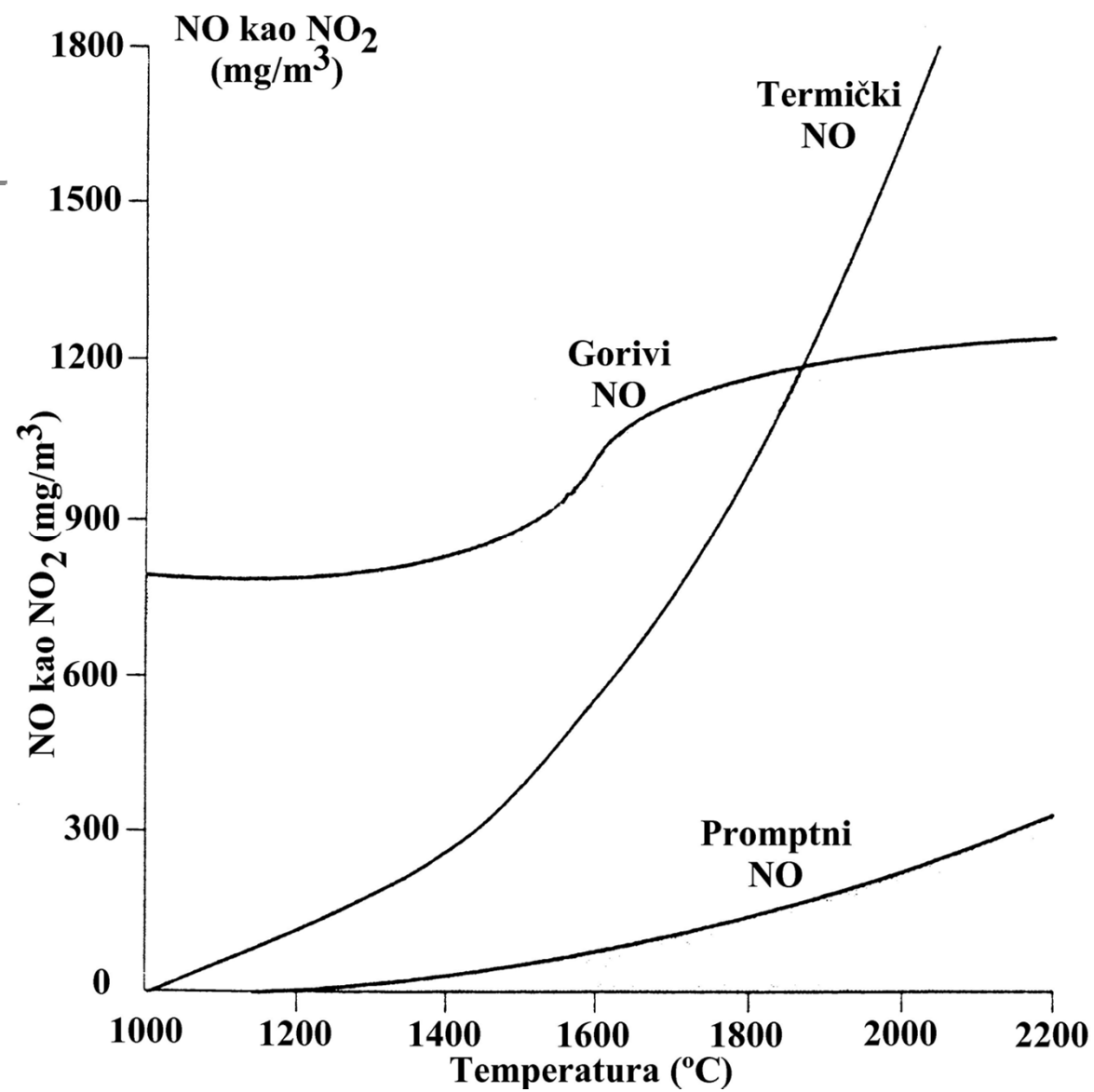
Промптни NO

- Настаје реакцијом молекула азота из ваздуха и слободних радикала (CH , CH_2 , C_2 , C_2H , C) из горива у близини зоне пламена
- Реакције се одвијају великом брзином, у условима богате смеше и ниских температура

Гориви NO

Сумпорни оксиди

- настају од сумпора у гориву
- SO_2 и SO_3 – стабилни продукти сагоревања
- SO и S_2O – нестабилни продукти сагоревања, утичу на образовање SO_2
- SO_3 – само неколико процената од количине образованог сумпор диоксида

Сумпорни оксиди

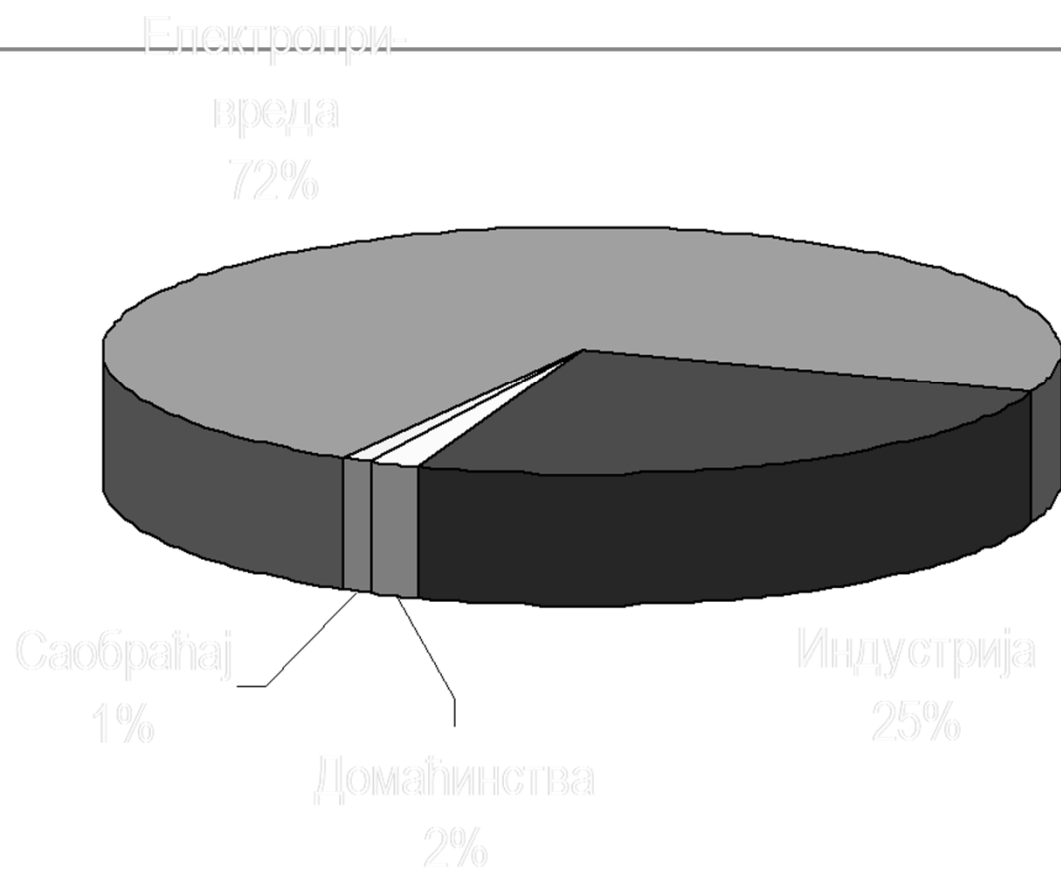
- технички проблем

- утичу на стварање корозије, реагују са воденом паром из продуката сагоревања и настају H_2SO_3 и H_2SO_4

- еколошки проблем

- појава киселих киша
- смањење видљивости
- делују штетно на дисајне органе, чак и у малим концентрацијама
- ометају процес фотосинтезе код биљака

Сумпорни оксиди

Чврсте честице

- чађ (несагорели угљеник)
  - шљака (до 30%, велики термички губици)
  - летећи пепео (велики извор механичког загађења)
  - тешки метали
-
- врста горива (садржај минералних примеса, присуство адитива)
  - квалитет процеса сагоревања (непотпуно сагоревање)
  - врста постројења (нерегуларан рад постројења)

Гасови стаклене баште

- гасови који омогућавају сунчевој светлости да продре до земљине површине уз делимично спречавање инфрацрвеног излучивања планете у атмосферу
  - угљен диоксид (CO_2)
  - метан (CH_4)
  - азот субоксид (N_2O)
  - флуороугљоводоници (HFCs)
  - перфлуороугљоводоници (PFCs)
  - сумпор хексафлуорид (SF_6)

Гасови стаклене баште – CO₂

- пораст концентрације CO₂ у атмосфери око 0,5% годишње
- CO₂ концентрација до краја 21 века: 540-970 ppm (сада око 360 ppm)
- пораст температуре од 1,4-5,8°C (у односу на 1990.)
- пораст нивоа мора: 9-88 cm (у односу на 1990.)

Коефицијент емисије CO₂

KE_{CO2} (kg CO₂/GJ)

■ Камени угаљ	86,79
■ Мрки угаљ	93,84
■ Лигнит	94,50
■ Моторни бензин	73,40
■ Керозин	72,70
■ Дизел гориво	75,90
■ Уља за ложење	80,50
■ Природни земни гас	73,90

Начини смањења загађења ваздуха

- техничко-технолошке методе
- мере преоријентације на чистије или чисте изворе енергије

Техничко-технолошке методе

- методе пре процеса сагоревања – пречишћавање горива
- методе за време процеса сагоревања – примарни поступци (модификације у процесу сагоревања)
- методе после процеса сагоревања – секундарни поступци (пречишћавање димних гасова)

Угљен моноксид и несагорели угљоводоници

- регулисањем процеса сагоревања
- мали захвати код стационарних постројења

Азотни оксиди

■ примарни поступци

- оптимизација рада горионика
  - контрола коефицијента вишка ваздуха
  - фино подешавање рада котла)
- вишестепено довођење ваздуха у котао
- рецикулација димних гасова
- вишестепено довођење горива
- горионици са ниском емисијом азотних оксида

Азотни оксиди

- вишестепено довођење ваздуха у котао
  - Одвија се најчешће у два степена
    - примарни ваздух (70-90% од укупно потребне количине) – сагоревање се одвија при ниским температурама
    - секундарни ваздух – доводи се изнад зоне примарног сагоревања и у тој зони сагоревање је потпуно, а температуре релативно ниске и ограничава се настајање термичког NO

Азотни оксиди

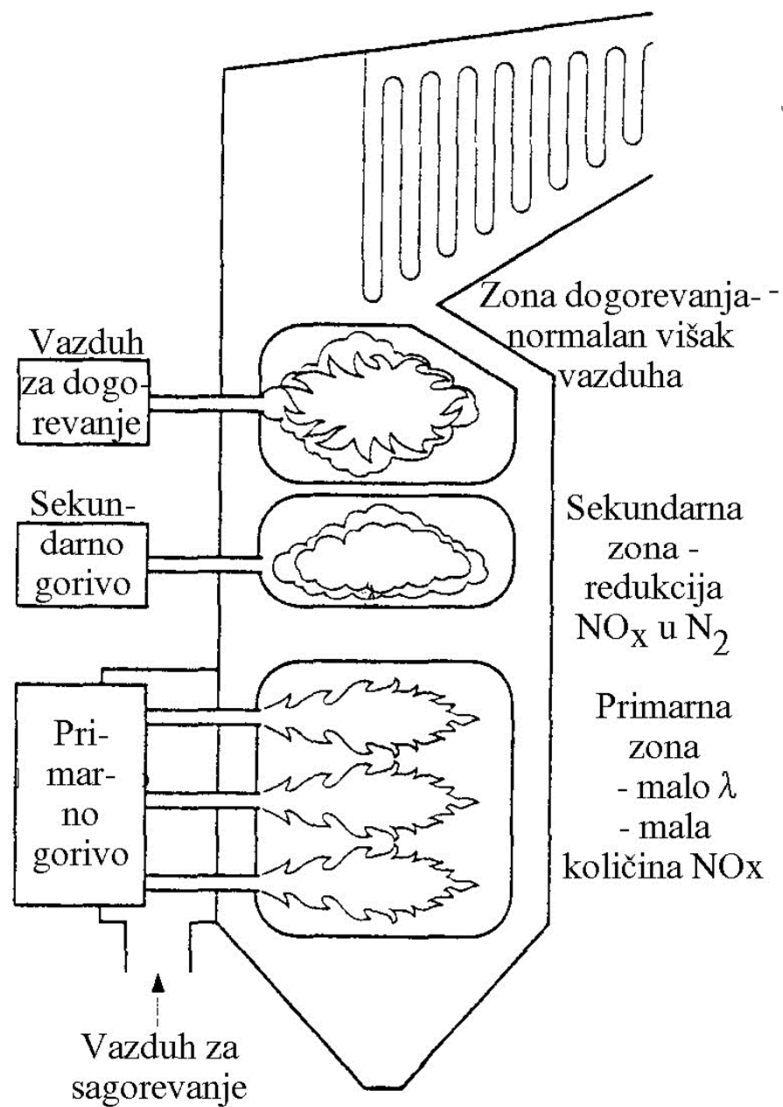
- рецикулација димних гасова
  - Димни гасови (20-30 % укупне количине) температуре 350-400 °C враћају се у ложиште или у горионик
  - Мешањем димних гасова са ваздухом за сагоревање постиже се смањење температуре сагоревања и смањење образовања термичког NO

Азотни оксиди

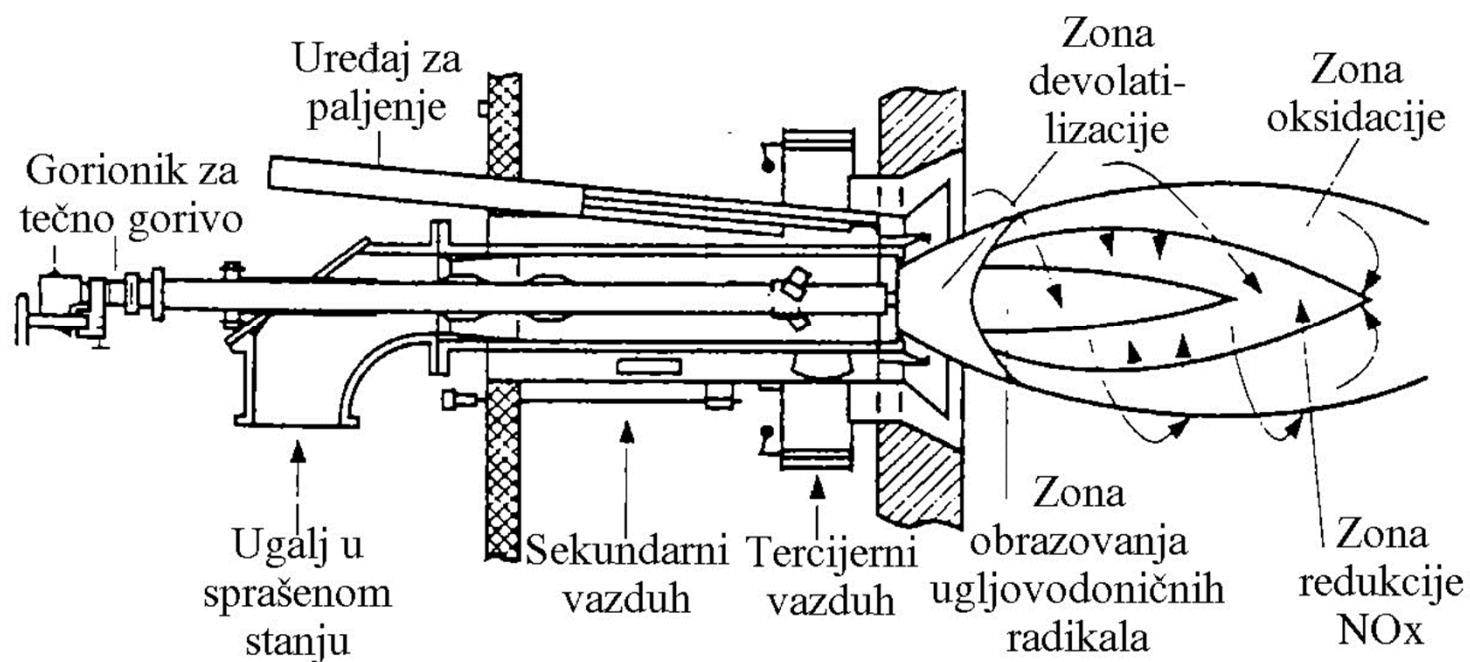

- вишестепено довођење горива
  - Основна карактеристика је стварање зона богатих и сиромашних горивом при чему се стварају услови за трансформацију образованог NO_x у N_2
  - Постоји неколико начина
    - Регулација протока горива
    - Померање довода горива
    - Тростепено сагоревање

Вишестепено сагоревање

Горионици са ниском емисијом азотних оксида

Азотни оксиди

■ секундарни поступци

- поступци селективне каталитичке редукције (СКР) - у димне гасове температуре 300-400 °C убризгава се амонијак, који реагује са азотним оксидима и као производ добијају се азот и вода
- поступци селективне некаталитичке редукције (СНКР) - као реагенс се користе амонијак и уреа
- комбиновани СНКР/СКР поступци
- комбиновани поступци за одстрањивање сумпорних и азотних оксида (SO_x - NO_x)

Сумпорни оксиди

■ Методе за пречишћавање горива

➤ Земни гас

- сумпор водоник (H_2S)
- пречишћавање одмах се после вађења из налазишта

➤ Нафта

- у току прераде у рафинеријама
- врло скупо
- налазишта нафте са ниским садржајем сумпора (0,3-0,5%) у Либији, Нигерији и Индонезији
- садржај сумпора зависи од врсте производа

➤ Угаљ

- начин одстрањивања зависи од облика у коме се сумпор налази – поступак прања, поступци превођења угља у гасовито или течно гориво, поступци пречишћавања помоћу бактерија
- за оцену квалитета gS/MJ
- резерве нискосумпорног угља у САД

Сумпорни оксиди

- примарни поступци
  - сагоревање у флуидизованом слоју (додавање кречњака) – смањење емисије SO_x и до 90%

Сумпорни оксиди

- секундарни поступци

- развијено око 100 поступака

- погодни за горива са високим садржајем сумпора

- I критеријум – према добијеном производу (мокри и суви поступци)

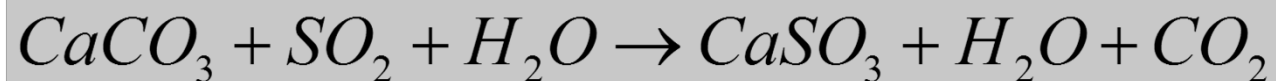
- II критеријум – према могућности обновљивости сорбента (регенеративни и нерегенеративни поступци)

Сумпорни оксиди

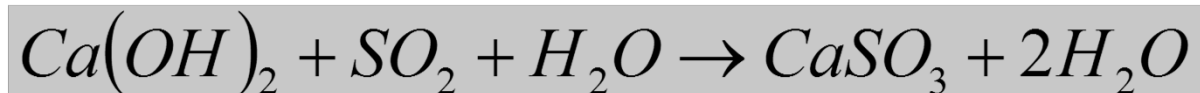

- Мокри поступци

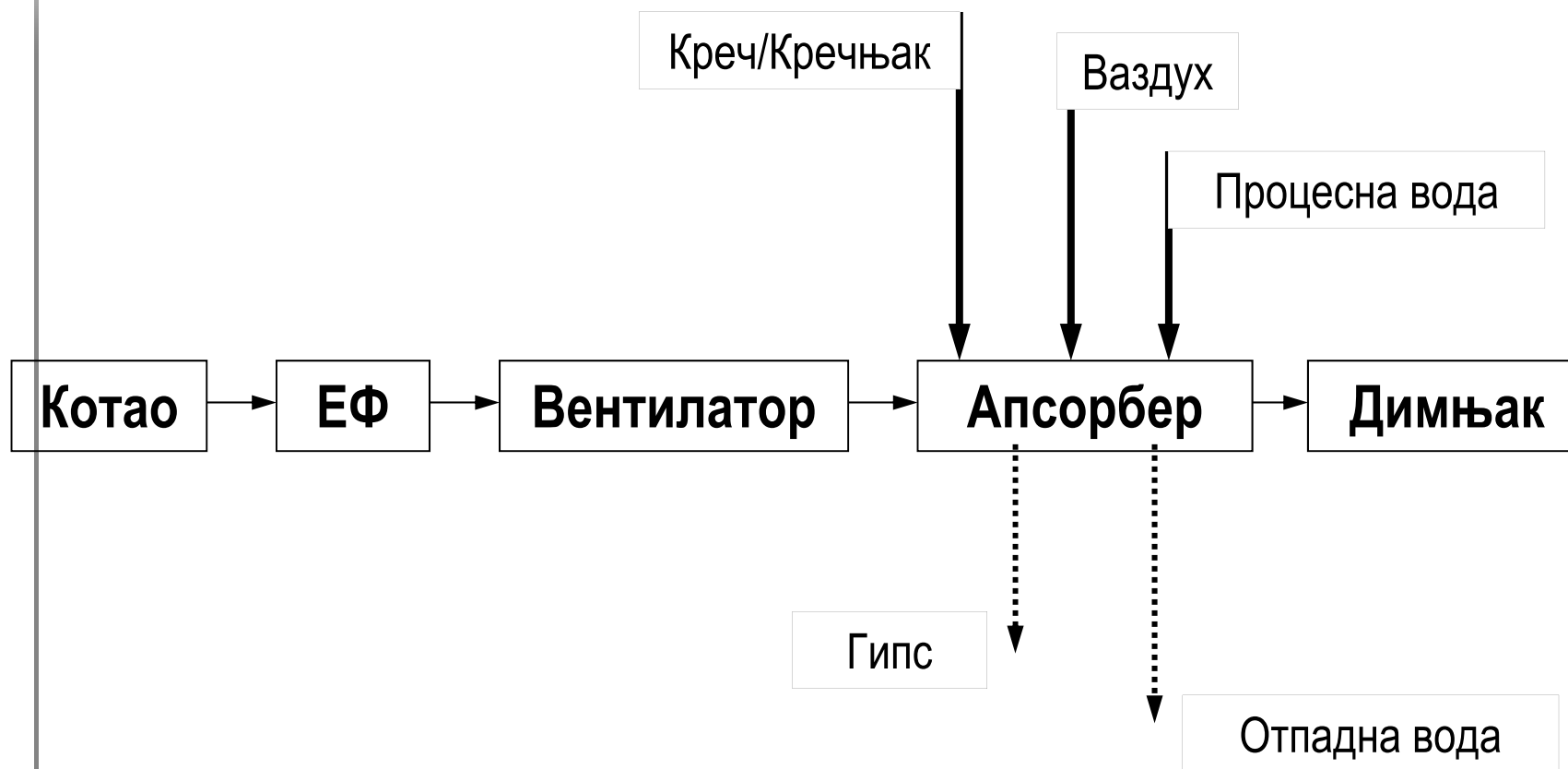
- Поступци на бази кречњака CaCO_3

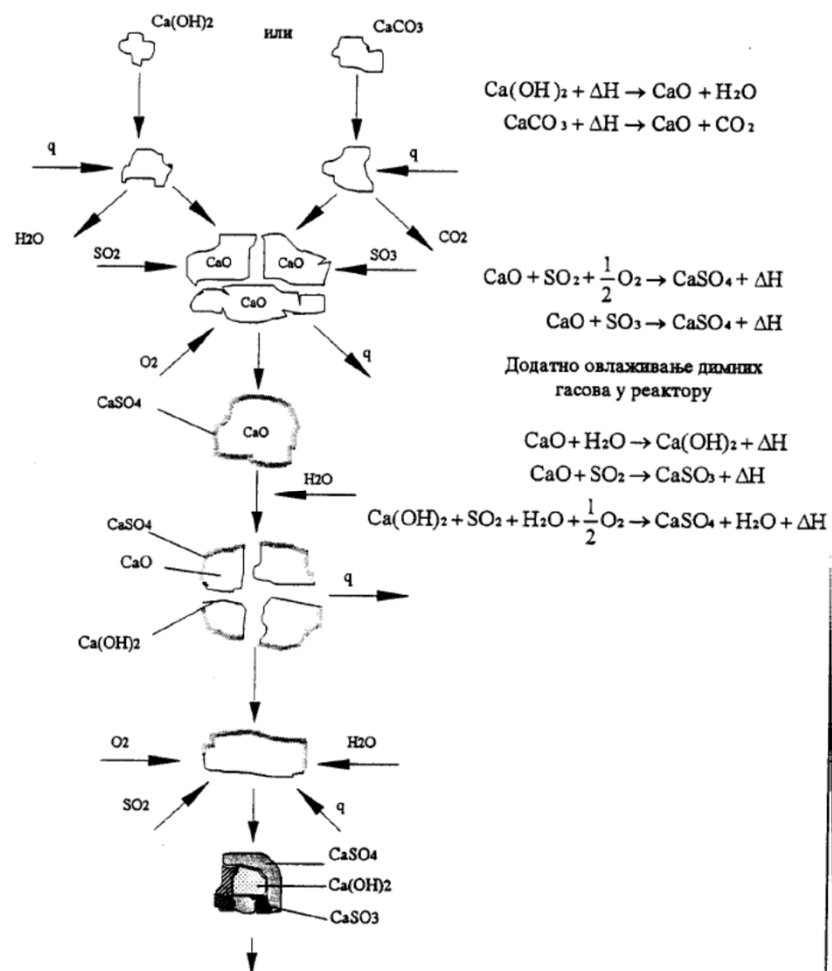
- Поступци на бази креча Ca(OH)_2

Одсумпоравање димних гасова – мокри поступак

Одсумпоровање димних гасова – суви поступак

Чврсте честице

- чађ

- редовне контроле процеса сагоревања
- оптимирање појединих параметара процеса сагоревања

- летећи пепео

- издвајање у електростатичким филтерима, врећастим филтерима и циклонима

Гасови стаклене баште - CO₂

- стратегија смањења емисије

- енергетски сектор

- обнова постројења

- замена горива

- обновљиви извори енергије

- повећање енергетске ефикасности

- смањење губитака у преносу

Мерење емисије загађујућих материја

- директно мерење
  - O_2 , CO , NO , NO_2 и SO_2
- израчунавање коефицијента вишка ваздуха и садржаја CO у неразређеним продуктима сагоревања
- израчунавање губитака у продуктима сагоревања

Мерења емисије

- гаранцијска мерења (након изградње или реконструкције објекта)
- појединачно мерење (мерење ради повремених контрола, а најмање једном у току године)
- контролно мерење (мерење код постројења и уређаја)
- гранично контролно мерење (мерење ради провере података о емисији)

Анализатори димних гасова

- Коефицијент вишка ваздуха се не одређује директно, него на основу садржаја угљен диоксида и кисеоника у димним гасовима. При непотпуном сагоревању потребно је још познавати и садржај сагорљивих гасова. Состав продуката сагоревања одређује се њиховом анализом која се врши анализаторима различитих система и конструкција. Анализатори димних гасова могу да буду хемијски и физички.

Анализатори димних гасова

- хемијски анализатори – принцип мерења заснива се на селективном упијању појединих компонената димних гасова разним хемијским апсорбентима
- физички анализатори – принцип мерења заснива се на коришћењу одређеног физичког ефекта или физичке особине материје